

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№6(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 564 sahifa,
1-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyuu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Milliy xarakter tushunchasining pedagogik va aksiologik talqini.....	10
Usmonova Muattar Bahadirjonovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning o'zini o'zi anglashida muloqotning o'rni	14
Yaxshiboyeva Zuhra, Pardayeva Munisa	
Maktabgacha ta'lim tizimida sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy usullari	17
Dilsora Shodmonova	
Педагогические предпосылки развития билингвизма у детей в дошкольных образовательных учреждениях	24
Истамова Нигора Азимжановна	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida neyrogimnastika texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari.....	29
Saidova Nigora Olimovna, G'ulomova Shaxnoza Abdusalom qizi	
Jismoniy tarbiya va sport: iqtidorli yoshlarni tanlash, saralash va ularni maqsadli tayyorlashning zamonaviy yo'llari.....	32
Muxamedjanov Shovkat Muxrumovich	
Yoshlar ma'naviy-axloqiy tarbiyasida tarixiy xotira, milliy meros va qadriyatlardan foydalanishning pedagogik asoslari.....	36
Nomozov Muhammadyusuf Meyliqul o'g'li	
Sport tashkilotlarida rahbarlik qilish va boshqarish.....	40
Artikov Xayrulla Baxtiyarovich	
Formation and Development Stages of Terminology as a Scientific Discipline	44
Lola Mannobova	
Lexicographic Features of Onomastic Units in English and Uzbek Dictionaries	48
Berdiyeva Mashhura Tulqin qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining qobiliyat, qiziqish va o'rganish usullarini hisobga olgan pedagogik metodlar va dars rejaları	51
Abdullaeva Gulmira, Egamberganova Yorqinoy Ollobergan qizi	
Disputning ingliz romanlaridagi pragmatik va lingvokulturologik ko'rinishlari	55
Abdumalikova Diyoraxon Rafiqjon qizi	
O'yin texnologiyalarining aqliy rivojlanishida muammolari bo'lgan bolalar ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni	59
Abdunazarov Abdumutal Olimovich	
Auditoriyada va auditoriyadan tashqari jarayonda talabalar ijtimoiylashuvini rivojlantirish mexanizmlari	64
Alimova Gulrux Farhod qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kreativ fikrlashni rivojlantirishda interaktiv o'yin texnologiyalarining pedagogik imkoniyatlari	70
Axtamova Mohinur O'tkir qizi	
Oilaviy zo'ravonlikka uchragan ayollarni qo'llab-quvvatlashda mahalla va ijtimoiy xizmatlarning o'rni	74
Dumarova Gulfira Kozimbekovna, To'liqinova Muxlisaxon Jamshid qizi	
O'zbek milliy romanchiligida tarixiy haqiqat va badiiy talqin (Xayriddin Sultonning "Yaldo kechasi" romani misolida)	78
G'aybulloyeva Parvina Samandar qizi	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ faoliyatning ontogeneza shakllanishi	82
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Neuroeducation va Phygital Learning asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv faolligini rivojlantirish metodikasi	87
Hikmatova Yulduz Nuritdinovna	

Autizm spektri buzilgan bolalarning ijtimoiy-pedagogik moslashuvining nazariy asoslari	91
<i>Shodmanxojiyeva Iroda Ne'matulla qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishini qo'llab-quvvatlashda o'yin texnikalarining roli	95
<i>Jamolova Farida Fatillo qizi</i>	
Ta'lim qardosh tillarga yo'naltirilgan mtt direktorining boshqaruv kompetentligini rivojlantirish mexanizmlari (Qoraqalpog'iston Respublikasi misolida)	98
<i>Jumagulova Gulziya Madiyarovna</i>	
Oliy ta'limda talabalarning raqamli taqdimot va ommaviy nutq ko'nikmalarini axborot texnologiyalari vositasida takomillashtirish	103
<i>Junaydullayev Oxunjon Kaxorjon o'g'li</i>	
Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'yin texnologiyalari orqali nutq malakalarini rivojlantirish	107
<i>Maqsuda Maxsudovna Murodova</i>	
O'zbek tilida "nur" so'zining ko'chma ma'nolari	113
<i>Maxbuba Axatova</i>	
Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarini kasbiy tayyorlashda raqamli texnologiyalar va interfaol metodlardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari	116
<i>Misirova Nodira Tovbayevna, Nosirova Dilfuza Sa'dullayevna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilida og'zaki nutqini shakllantirishdagi qiyinchiliklar	120
<i>Nabiyeva Xilola Abdulmuratovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning ma'naviy-ma'rifiy qiyofasini shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlari... ..	123
<i>Niyozova Maftuna Normaxmat qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida "Tarbiya" fanini tabiiy fanlar bilan integratsiyalash asosida ekologik tafakkurni shakllantirish.....	126
<i>Norbo'tayeva Iroda Yunusovna</i>	
Suzish vositalari yordamida talabalarning qo'l va oyoq mushaklarini rivojlantirish metodikasi	130
<i>Nosirov Sardor To'lqinjon o'g'li</i>	
Bo'lajak pedagoglarning metakognitiv kompetensiyasini rivojlantirishning didaktik imkoniyatlari	134
<i>Nosirova Ra'no Xamidovna</i>	
Dual ta'limda oliy ta'lim va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni.....	137
<i>Qoraboyeva Zohidaxon To'lanboyevna, Tursunbayeva Sevara Abdullo qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar nutqida noverbal vositalarning roli	142
<i>Qurbanova Surayyo Tuynazar qizi, Maqsudboyeva Dilbar Olimjon qizi</i>	
Texnologiya fanini o'qitishda integrativ yondashuvning pedagogik zarurati va nazariy asoslari	146
<i>Qurbonmurotov Eldor Abdusaidovich</i>	
O'zbekistonning zamonaviy ta'lim muhitida o'zbek-rus bilingvizmi sharoitida o'quvchilar nutqining psixolingvistik xususiyatlari.....	149
<i>Qurdasheva Bonu Bexzod qizi</i>	
Xorij olimlari tadqiqotlarida prosotsial xulq-atvor namoyon bo'lishining o'rganilishi	153
<i>Rahimova Sarvinoz Odilboy qizi</i>	
Musiqqa fanlarini o'qitishda inquire-based learning texnologiyasidan foydalanish metodlari.....	157
<i>Raximova Dilbar Rizakulovna</i>	
Maktab rahbarining qaror qabul qilish uslubi pedagogik jamoa ijtimoiy faolligini rivojlantirish omili sifatida..	161
<i>Raximova Maryam O'tkir qizi</i>	
Yosh sportchilarda yurak-qon tomir tizimining morfofunksional adaptatsiyasi va sportchi yuragi fenomeni..	173
<i>Alimova Nasiba Adxamovna</i>	
Mintaqaviy iqtisodiyotda turizm klasterlarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	179
<i>Kurbonova Kamola Ilxomovna</i>	
Nutq madaniyati va notiqlik san'ati	183
<i>Mamadaliyeva Lola Shailyasovna</i>	
Molekulyar fizikada klasster yondashuvi asosida masalalar yechish samaradorligini oshirish	188
<i>Mirzamuratov Baxodir Fayzullayevich</i>	
Oliy o'quv yurtlari, sport tashkilotlari va sport marketingi tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning zarurati.....	192
<i>Samatov Javlonbek Abdukayumovich</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini texnologiya darslarida turli materialdan amaliy ishlarni tashkil qilish metodikasi	195
<i>Sanakulov Xamrakul Rizakulovich, O'roqova Nigina Botirjon qizi, Xoliqulova Ozoda Shuxratovna</i>	
Modern Teaching Methods in English Language Learning.....	199
<i>Sarvinoz Abdulhakimova</i>	
Erkin Vohidov ijodining o'rganilishi	202
<i>Shahnoza Muhammadiyeva</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida nutqiy faoliyatni rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	205
<i>Shopulatova Nasiba Umirovna</i>	
Yuqori intensivlikdagi atsiklik yuklamalar ta'sirida futbolchilar organizmi funksional holatining yoshga oid xususiyatlari.....	208
<i>Shukurova Sayyora Sa'dullaevna, Kadirov Abdurashid</i>	
Talabalarda badiiy did va estetik tarbiyasini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	211
<i>Temirov Murodjon Anvarovich</i>	
The Role of Authentic Materials in Teaching English for Specific Purposes: Implications for Tourism Students.....	215
<i>Toshmamatova Marjona Olimjon kizi</i>	
Neyrokognitiv rivojlanish va bolalarning maktabga psixologik tayyorgarligi o'rtasidagi bog'liqlik	220
<i>Toshpo'latova Mahina Farxod qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda terminologik tafakkurni rivojlantirishning nazariy asoslari	224
<i>Umaraliyeva Shahlo Sayfullo qizi</i>	
Artistic Pedagogy as a Basis for Developing Spiritual-Communicative Culture in Student Youth: Pedagogical Foundations	228
<i>Umarova Malika Khisabidinovna, Orifjonova Kamolabonu Kozimbek qizi</i>	
Pragmatic Competence and Cultural Adaptation in EFL Contexts: Challenges and Pedagogical Implications.....	232
<i>Veronica Khatamova</i>	
Ta'lim tojik tilida olib boriladigan maktablarda morfologiya o'qitish muammosi	236
<i>Xojiyeva Iroda Zokirjon qizi</i>	
Innovatsion yondashuv asosida "Maktabgacha yoshdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirish" modulini o'qitish metodikasi muammo sifatida	240
<i>Zaxro Yo'ldashovna Shanasirova</i>	
Interaktiv topshiriqlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarining chet tiliga bo'lgan qiziqishlarini individuallashtirish	246
<i>Nishonova Gulchehra Ravshanjon qizi</i>	
The Role of Project-Based Learning and Artificial Intelligence Technologies in Enhancing Foreign Language Students' Academic Achievement and Motivation.....	250
<i>Olimov Sh. Sh., Zaripov K. Ya.</i>	
Mechanisms for Assessing Academic Achievements in the Finnish Education System and the Possibility of their Adaptation In Schools In Uzbekistan	254
<i>Saytbekova Svetlana Saylaubaevna</i>	
Maktabgacha ta'limda bolalar bilan innovatsion texnologiyalar yordamida ekologik omillarni singdirish	257
<i>Xoldorova Mashxura G'ulomovna</i>	
Finlyandiya ta'lim tizimida o'quvchilarning o'zlashtirishini baholash mexanizmlari va ularni O'zbekiston maktablarida qo'llash istiqbollari.....	260
<i>Xudaybergenova Zuxra Isakovna</i>	
Jadidchilik harakati va uning pedagogik-ijtimoiy mohiyati hamda tamoyillari	263
<i>Yusupov Ma'mur Ma'rufovich</i>	
Проблемы нравственного воспитания личности в произведениях В. Распутина.....	269
<i>Рахимова Шахзода Равшановна</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida matematik kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik omillari	273
<i>Imamova Nasiba Xurramovna</i>	

Bo'lajak biologiya o'qituvchilarida tolerantlik madaniyatini rivojlantirishning pedagogik asoslari	276
<i>Xidirov Faxriddin Fozilovich</i>	
Транслингвальные практики русскоязычных мигрантов в условиях многоязычной среды	280
<i>Рахмонова Нилуфар Уткир кизи</i>	
Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalarda leksik-grammatik komponentni diagnostika qilish metodlari	284
<i>Mamatkulova Lobar Tolibjonovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida o'yin texnologiyalari asosida bolalarning ta'limiy faoliyatini rivojlantirish.....	288
<i>Norqulova Ma'mura Husniddin qizi</i>	
Nutqdagi fonetik kamchiliklarning o'quv faoliyati va savodxonlikka ta'siri	293
<i>Xikmatova Saboxat Xusniddinovna</i>	
Oliy ta'limda sog'lom psixologik muhitni shakllantirish omillari	296
<i>Xusanbayeva Ziyoda Maxmutdjon qizi</i>	
Social-Psychological Factors of Increasing the Quality of Life	300
<i>Abdullaeva Ranazhon Matyakubovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqiy ko'nikmalarini rivojlantiruvchi zamonaviy o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishning ilmiy-metodik asoslari.....	307
<i>Abdumalikova Gulchiroy</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tayanch hayotiy va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirishning didaktik imkoniyatlari.....	311
<i>Adizova Nigora Baxtiyorovna, Sayfullayeva Dilnoza Amrullayevna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida ingliz tili darslarida madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari	316
<i>Azimova Maftuna Azizbekovna</i>	
Talabalarda lingvistik kompetensiyani rivojlantirishning pedagogik asoslari	321
<i>Eshbekova Dilnoza Ibraimovna</i>	
Boshlang'ich ta'lim o'quvchilarida moslashuvchanlikning psixologik xususiyatlari	324
<i>Fayziyeva Gulhayo Erkin qizi, Fatullayeva Manzura Idillo qizi</i>	
Naim Karimov talqinida Oybek badiiy tafakkurining biografik manbalari	327
<i>Jonpo'lotova Gulshoda Qobil qizi</i>	
Kurashchilarning kuch sifatini rivojlantirishda maxsus mashqlardan foydalanish	334
<i>Muxamedjanov Umidulla Fayzullayevich</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda axloqiy idealni shakllantirishning ijtimoiy-pedagogik asoslari	337
<i>Saidova Malika Erkin qizi</i>	
Yengil atletika texnikalarini pedagogik mahoratni rivojlantirish metodikalarida qo'llash	340
<i>Sattarov Qarshiboy Narqulovich, Mirzayev Karim Mamarasul o'g'li</i>	
Yengil atletika mashg'ulotlarida shug'ullanuvchilarning tezkorlik va chidamlilik sifatlarini rivojlantirishning innovatsion metodikasi	344
<i>Sattarov Sardor Sunnatulloevich</i>	
Innovatsion rivojlanish asosida uzluksiz ta'limning integratsiyalashgan mazmunini modellashtirish metodologiyasi.....	348
<i>Umarov Lutfillo Murodilloyevich</i>	
Milliy maktablarda rus tilini o'qitishda raqamli ta'lim resurslari va veb-saytlardan foydalanish metodikasi....	352
<i>Xolmirzayeva Munira Jahongir qizi</i>	
Педагогические основы повышения профессиональной компетентности будущих преподавателей физического воспитания высших образовательных учреждений	357
<i>Мавлянов Бахром Сангирович</i>	
Раннее выявление и мониторинг кожных заболеваний с помощью искусственного интеллекта: интегрированные архитектуры, алгоритмы и перспективы клинического внедрения	361
<i>Э. Ш. Назирова, Ш. Б. Абдусаломова</i>	
Ingliz tilida modallikni ifodalash vositalari va ularning semantik xususiyatlari	368
<i>Abdujalilova Sarvinov Rashid qizi, Abdurazzokova Mehriniso Azimjon qizi</i>	

Ona va farzand munosabatlarida etnomadaniy omillarning psixologik xususiyatlari.....	373
<i>Abdullayeva Dilbar Ubaydullayevna</i>	
O'quvchilarning gapirish ko'nikmalarini rivojlantirishda interaktiv metodlarning o'rni	378
<i>Abdurahmanov Muhammadjon G'ulomjonovich</i>	
Aralash ta'lim texnologiyalari asosida ta'lim jarayonini loyihalashning ilmiy-metodik asoslari.....	381
<i>Alibayev Sobir Xolboyevich</i>	
Formativ baholash jarayonidan foydalanib o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan motivatsiyasini oshirish	386
<i>Amirkulova Dilnoza Zokir qizi</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarni kasbiy-pedagogi faoliyatga tayyorlash tendensiyalari	389
<i>Artikbayeva Aziza Abror qizi</i>	
The Role of National Values in English and Uzbek Literature: a Comparative Study	392
<i>Ataniyazova Sohiba Xamidovna</i>	
Frans Kafka ijodining psixologik talqini.....	396
<i>Atayev Shukur-Ali Ayub-Aliyevich</i>	
Development of a Set of Health-Promoting Exercises for Middle-Aged Men 50-60 Years Old, Taking Into Account Physical Training	400
<i>Dehqonova Mahmuda Ortiqovna</i>	
Oliy ta'limda talabalarni jismoniy rivojlantirish metodikalari	404
<i>Imomov Asliddin Abdurazoqovich, Sattarov Qarshiboy Narqulovich</i>	
Современные мобильные технологии: эволюция и развитие.....	408
<i>Жураев Илхом Исхокович</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kongruentlik kompetensiyasini rivojlantirishning mazmuni	413
<i>Kamalova Dilobar Tairovna</i>	
Methodology for Developing Communicative Competence of Future Teachers Based on Multimedia Tools.....	418
<i>Kudratova Sultonposhsha Otabek qizi, Khalilova Mukhlisa Ulug'bek qizi, Ziyotova Umida Otabek qizi</i>	
Raqamli ta'lim muhitida ona tili darslarida matn bilan ishlashni tashkil etish.....	423
<i>Erdanova Zamira Olimovna</i>	
Milliy sport turlari orqali talaba yoshlar bilan interfaol dars jarayonini tashkil etish.....	426
<i>Mirzayev Az'am Xudaynazarovich, Sattarov Qarshiboy Narqulovich</i>	
Pedagogika bitiruvchilarining kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishga asoslangan barqaror bandligini ta'minlash modeli.....	430
<i>Omonova Mohiniso Maqsud qizi</i>	
Boshlang'ich ta'limda fanlararo integratsiyani sun'iy intellekt asosida takomillashtirishning pedagogik imkoniyatlari.....	435
<i>Panjliyev Jo'raqul Menglimamat o'g'li</i>	
Boshlang'ich ta'limda web-kvest topshiriqlardan foydalanish.....	440
<i>Saidova Gavhar Ergashovna, Itolmasova Oygul Sabritdinovna</i>	
Developing Communicative Competence in English Language Education Through Modern Interactive Methods.....	443
<i>Sativoldieva Shoxsanam Utkir qizi</i>	
Анализ современных подходов и их недостатков к совершенствованию методов повышения пропускной способности в разветвлённых оптических сетях связи	447
<i>Киямов Рахматулло Рузиевич</i>	
Психологические механизмы профилактики противоправного поведения несовершеннолетних (на примере Республики Казахстан)	452
<i>Тайтелиева Ақтолқын Битуқызы</i>	
Professional ta'lim muassasalarida o'quvchilarning stressga bardoshlilikini rivojlantirishning pedagogik modeli	459
<i>Islamova Fotima Shamsiddinovna, Aliqulova Nilufar Jumanazar qizi</i>	
The Importance of Developing an Exercise Complex for Preparing Para Armwrestlers for Competition.....	463
<i>Karimov Faxriddin Xurramovich</i>	

Loyiha asosidagi ta'limda portfolio va baholash rubrikalari tizimi: boshlang'ich sinf o'quvchilarida kommunikativ kompetensiyani monitoring qilish.....	467
Maxmudova Zulxumor Alim qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilar uchun mustaqil ta'limni tashkil etish modeli	472
Muqimova Zulxumor Ziyataliyevna	
Methods for Developing Labor Productivity Through Increasing the Physical Activity of Enterprise and Organization Employees	477
Muxametov Axmad Muxametovich	
Developing Learner Autonomy Through Peer and Self-Assessment In EFL Classrooms.....	481
Rakhmonova Nodirakhon Mukhammadjonovna	
Oilaviy muhitning bolalar shaxsiy rivojlanishiga psixologik ta'siri	488
Xidoyatova Layli To'xtasinovna, Xursanova Mashhura Bobir qizi	
Tarbiyasi og'ir o'smirlarda ijtimoiy adaptatsiya va shaxslararo munosabatlar xususiyatlari.....	493
Elov Ziyodulla Sttorovich, Muxammadiyeva Gavhar Sirojiddin qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutq madaniyatini shakllantirishning ilmiy-nazariy masalalari va pedagogik shartlari.....	499
Nasriddinova Nasiba Alimjonovna	
Ingliz va o'zbek lug'atlarida frazeologik birliklarning berilishi va lug'atlardagi muammolar	505
Oqboyeva Zulfiya Bobonazarovna	
Gamifikatsiya texnologiyasi asosida talabalarning o'quv motivatsiyasini rivojlantirish	510
Yuldashev Sardarxon Rashitxon o'g'li, Sattarova Maftuna Ravshan qizi	
Argumentativ tuzilmalar va sintaktik modellar: aktiv/passiv konstruksiyalar va nominalizatsiya hodisasi	513
Utupova Oysapar Urazmatovna	
Yoshlarni sog'lomlashtirish jarayonida milliy va xalq o'yinlaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari...	516
Axmedov Gayratjon Kosimovich	
Introduksiya sharoitida dorivor valeriana (<i>Valeriana officinalis</i> L.) ning suv rejimi, biokimyoviy tarkibi va ildiz hosildorligi	522
Xamrayev Rashid Ravshan o'g'li, Omonova Dildora Uchqun qizi	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni savod o'rgatishga tayyorlashda zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalardan foydalanishning metodik asoslari.....	527
Go'zal Qurbonova	
Shaxmat mashg'ulotlari orqali talabalarda tafakkur va qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish	532
Kulboyev Nodirjon Salaydinovich	
Bo'lajak tarbiya fani o'qituvchilarining deontologik kompetensiyasiga oid G'arb pedagogik tafakkurining ilmiy-nazariy asoslari	535
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li	
Tabiiy fanlarni o'qitishda TIMSS yondoshuvining ahamiyati.....	539
Xoldorova Shahnoza Ismatjon qizi	
Zamonaviy raqamli texnologiyalar yordamida lingvokulturologik kompetensiyani rivojlantirish	544
Barotova Gulhayo Farhod qizi	
Uy ta'limidagi imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi va ta'lim sifati monitoringi tahlili.....	548
Tojimatova Gavxarxon G'ulomjonovna, Pulatova Gulnoza Murodilovna	
O'quvchilarda tarixiy tafakkurni rivojlantirishda multimedia texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari	554
Muhammadiyev Javlon Hayitboyevich	
Muammoli ta'lim asosida o'quvchilarda geografik bilimlarni rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari.....	558
Yovqochev Furqat Ulug'bek o'g'li	
Geografiya ta'limida 4k ko'nikmalarini rivojlantirishning innovatsion usullari.....	561
Yuldasheva Oyjamol Davronbek qizi	

INGLIZ VA O'ZBEK LUG'ATLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING BERILISHI VA LUG'ATLARDAGI MUAMMOLAR

Oqboyeva Zulfiya Bobonazarovna
Qashqadaryo VPMM katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillaridagi ikki tilli lug'atlarda frazeologik birliklarning berilish tamoyillari hamda ular bilan bog'liq leksikografik muammolar tadqiq etiladi. Frazeologik birliklar tilning milliy-madaniy xususiyatlarini, xalqning tarixiy tajribasi va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim til birliklari sifatida qaraladi. Tadqiqotda frazeologik ekvivalentlik, funksional moslik, lingvokulturologik omillar va tarjima jarayonida yuzaga keladigan semantik-pragmatik muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, ingliz-o'zbek va o'zbek-ingliz lug'atlarida frazeologizmlarni berishning asosiy usullari, jumladan, to'liq ekvivalent, qisman ekvivalent, tavsifiy tarjima, kalkalash va funksional muqobillik tamoyillari qiyosiy jihatdan o'rganiladi. Tadqiqot natijalari frazeologik birliklarni lug'atlashtirish jarayonida milliy-madaniy komponentlarni saqlash, semantik aniqlikni ta'minlash va pragmatik ma'nolarni to'g'ri aks ettirish muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatadi. Maqolada ikki tilli lug'atlarda uchraydigan asosiy muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Olingan natijalar zamonaviy leksikografiya, frazeologiya va tarjimashunoslik sohalaridagi tadqiqotlarni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: frazeologizm, ikki tilli lug'at, leksikografiya, frazeologik ekvivalentlik, lingvokulturologiya, tarjima, semantik moslik, funksional muqobillik.

Abstract: This article examines the principles of presenting phraseological units in English-Uzbek and Uzbek-English bilingual dictionaries, as well as the lexicographic problems associated with them. Phraseological units are considered important linguistic elements that reflect the national-cultural characteristics, historical experience, and worldview of a people. The study analyzes phraseological equivalence, functional correspondence, linguocultural factors, and semantic-pragmatic issues arising in the process of translation. In addition, the main methods of representing phraseological units in bilingual dictionaries, including full equivalence, partial equivalence, descriptive translation, calquing, and functional substitution, are comparatively investigated. The results of the study demonstrate the importance of preserving national-cultural components, ensuring semantic accuracy, and correctly conveying pragmatic meanings in the process of lexicographic representation of phraseological units. The article identifies major problems encountered in bilingual dictionaries and proposes scientific and practical recommendations for their solution. The findings contribute to the further development of modern lexicography, phraseology, and translation studies.

Key words: phraseological unit, bilingual dictionary, lexicography, phraseological equivalence, linguoculturology, translation, semantic correspondence, functional equivalence.

Аннотация: В данной статье исследуются принципы представления фразеологических единиц в англо-узбекских и узбекско-английских двуязычных словарях, а также связанные с ними лексикографические проблемы. Фразеологические единицы рассматриваются как важные языковые средства, отражающие национально-культурные особенности, исторический опыт и мировоззрение народа. В исследовании анализируются проблемы фразеологической эквивалентности, функционального соответствия, лингвокультурологических факторов, а также семантико-прагматические трудности, возникающие в процессе перевода. Кроме того, в сравнительном аспекте изучаются основные способы представления фразеологизмов в двуязычных словарях, включая полный эквивалент, частичный эквивалент, описательный перевод, калькирование и функциональное соответствие. Результаты исследования показывают важность сохранения национально-культурных компонентов, обеспечения семантической точности и адекватной передачи прагматических значений при лексикографическом описании фразеологических единиц. В статье выявлены основные проблемы, встречающиеся в двуязычных словарях, и разработаны научно-практические рекомендации по их устранению. Полученные результаты способствуют дальнейшему развитию современной лексикографии, фразеологии и переводоведения.

Ключевые слова: фразеологизм, двуязычный словарь, лексикография, фразеологическая эквивалентность, лингвокультурология, перевод, семантическое соответствие, функциональная эквивалентность.

KIRISH

Frazeologik birliklar tilning eng murakkab va o'ziga xos qatlamlaridan biri bo'lib, ular xalqning tarixiy tajribasi, milliy mentaliteti, madaniy qadriyatlarini va dunyoqarashini o'zida mujassamlashtiradi. Tilshunoslikda frazeologizmlar semantik yaxlitligi, obrazlilik, barqarorligi hamda ko'chma ma'noga egaligi bilan boshqa til birliklaridan farqlanadi. Shu sababli frazeologik birliklarni o'rganish nafaqat leksikologiya va frazeologiya, balki lingvokulturologiya, kognitiv tilshunoslik, tarjimashunoslik va leksikografiya kabi fanlar uchun ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Globalashuv jarayonlari, xalqlar o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy aloqalarning kengayishi hamda chet tillarini o'rganishga bo'lgan ehtiyojning ortishi ikki tilli lug'atlarning amaliy ahamiyatini yanada kuchaytirmoqda. Ayniqsa, ingliz va o'zbek tillari o'rtasidagi tarjima jarayonlarida frazeologik birliklarning to'g'ri talqin qilinishi va lug'atlarda adekvat aks ettirilishi samarali kommunikatsiyani ta'minlashning muhim omillaridan biridir. Biroq frazeologizmlarning milliy-madaniy xususiyatlari, obrazli tabiati va pragmatik ma'nolari ularni bir tildan ikkinchi tilga o'girishda qator murakkabliklarni yuzaga keltiradi.

Leksikografiya nazariyasida frazeologik birliklarni lug'atlarda berish masalasi uzoq yillardan buyon tadqiqotchilar e'tiborida bo'lib kelmoqda. V.V. Vinogradov, A.V. Kunin, V.N. Teliya, L. Zgusta, H.E. Wiegand kabi olimlar frazeologik birliklarning semantik tuzilishi, ekvivalentlik darajalari va lug'atlarda aks ettirish tamoyillarini ilmiy jihatdan asoslab berganlar. Ularning tadqiqotlari frazeologizmlarni tarjima qilishda faqat leksik moslik emas, balki funksional, pragmatik va lingvokulturologik moslikni ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklar ko'plab umumiy semantik xususiyatlarga ega bo'lishiga qaramay, ularning aksariyati milliy-madaniy mazmun bilan bog'liq bo'lgani sababli to'liq ekvivalent topish har doim ham mumkin emas. Natijada ikki tilli lug'atlarda qisman ekvivalentlar, funksional muqobillar yoki tavsifiy tarjimalardan foydalanishga to'g'ri keladi. Bu esa lug'at tuzuvchilar oldiga frazeologik ma'no, uslubiy bo'yoq-dorlik va madaniy komponentlarni saqlab qolish vazifasini qo'yadi.

Maqolaga qo'yilgan maqsad ingliz va o'zbek tillaridagi ikki tilli lug'atlarda frazeologik birliklarning berilish usullarini aniqlash, ularning tarjima va talqin qilinish tamoyillarini tahlil qilish hamda lug'atlarda uchraydigan asosiy leksikografik muammolarni ochib berishdan iborat. Tadqiqot davomida frazeologik ekvivalentlik, funksional moslik, lingvokulturologik omillar va tarjima strategiyalari qiyosiy jihatdan o'rganiladi. Tadqiqot natijalari zamonaviy ikki tilli lug'atlar sifatini oshirish, frazeologik birliklarni lug'atlashtirish amaliyotini takomillashtirish hamda tarjima jarayonlarida yuzaga keladigan muammolarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Frazeologik birliklar va ularning ikki tilli lug'atlarda berilish masalasi tilshunoslik, leksikografiya hamda tarjimashunoslikning muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur masala bo'yicha mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, ularda frazeologizmlarning semantik tabiati, tarjima usullari va lug'atlarda aks ettirish tamoyillari keng yoritilgan.

Frazeologiya nazariyasining asoschilaridan biri V.V. Vinogradov frazeologik birliklarni semantik yaxlitligi va turg'unligi bilan tavsiflab, ularni tilning mustaqil birliklari sifatida baholagan. Olim frazeologizmlarning ma'nosi ularni tashkil etuvchi komponentlar ma'nosining oddiy yig'indisidan iborat emasligini ta'kidlaydi. Ushbu yondashuv frazeologik birliklarni lug'atlarda alohida izohlash zarurligini asoslaydi.

A.V. Kunin frazeologik ekvivalentlik nazariyasini rivojlantirib, ikki tilli lug'atlarning asosiy vazifasi turli tillar o'rtasida semantik va funksional moslikni ta'minlashdan iborat ekanligini ko'rsatadi. Uning fikricha, frazeologizmlarni tarjima qilishda formal o'xshashlikdan ko'ra semantik va pragmatik moslik muhimroq hisoblanadi. Shu sababli lug'atlarda to'liq ekvivalentlar bilan bir qatorda qisman ekvivalentlar va funksional muqobillardan ham foydalanish zarur.

Leksikografiya sohasida L. Zgusta va H.E. Wiegand tomonidan olib borilgan tadqiqotlar lug'at tuzishning nazariy asoslarini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. L. Zgusta lug'atni til birliklari haqidagi ma'lumotlarni tizimli ravishda taqdim etuvchi manba sifatida baholasa, H.E. Wiegand ikki tilli lug'atlarni madaniyatlararo kommunikatsiyani ta'minlovchi vosita deb hisoblaydi. Ularning qarashlari frazeologik birliklarni lug'atlashtirishda nafaqat semantik, balki uslubiy va pragmatik jihatlarni ham hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Frazeologizmlarning lingvokulturologik xususiyatlarini tadqiq etishda V.N. Teliyaning ilmiy ishlari alohida ahamiyatga ega. Olim frazeologik birliklarni milliy madaniyatning til shaklidagi ifodasi sifatida talqin qilib, ular xalqning mentaliteti, qadriyatlarini va dunyoqarashini aks ettirishini qayd etadi. Shu bois frazeologizmlarni tarjima qilish va lug'atlarda berishda milliy-madaniy komponentlarni saqlash muhim vazifa hisoblanadi.

O'zbek tilshunosligida ham frazeologiya va tarjimashunoslik masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar mavjud. Jumladan, Shavkat Safarov frazeologik birliklarni milliy tafakkur va madaniyatning muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida baholab, ularni tarjima qilishda konseptual moslikka alohida e'tibor qaratadi. Olimning fikricha, frazeologik birliklarning mazmunini to'liq anglash uchun ularning madaniy asoslarini ham hisobga olish zarur.

Tahlil qilingan ilmiy adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklarni ikki tilli lug'atlarda berish masalasi semantik, pragmatik va lingvokulturologik omillar bilan chambarchas bog'liq. Biroq ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologizmlarning lug'atlarda aks ettirilishi, ularning ekvivalentlik darajalari hamda milliy-madaniy xususiyatlarini saqlash masalalari hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Mazkur tadqiqot aynan shu muammolarni o'rganishga qaratilganligi bilan avvalgi ishlardan farqlanadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik metod, tavsifiy metod, frazeologik tahlil, komponent tahlil va lingvokulturologik yondashuvlardan foydalanildi. Material sifatida ingliz-o'zbek va o'zbek-ingliz lug'atlaridagi 100 ga yaqin frazeologik birlik tanlab olindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Lug'at tuzish insoniyatning eng qadimiy ilmiy-amaliy faoliyatlaridan biri hisoblanadi. Til birliklarini tartibga solish, ularning ma'nosini izohlash va boshqa tillarga tarjima qilish ehtiyoji lug'atchilik (leksikografiya) fanining vujudga kelishiga sabab bo'lgan. Olimlarning ta'kidlashicha, dastlabki lug'atlar savdo-sotiq, diplomatik aloqalar va ta'lim ehtiyojlari natijasida yaratilgan. Leksikografiya tarixining boshlanishi eramizdan avvalgi III-II ming yilliklarga borib taqaladi. Qadimgi Mesopotamiyada shumer va akkad tillarida yozilgan ikki tilli so'z ro'yxatlari ilk lug'atlar sifatida e'tirof etiladi. Til tarixchisi Ignace Gelb quyidagicha yozadi: "The earliest dictionaries known to mankind were the Sumerian-Akkadian lexical lists compiled by scribes in Mesopotamia." [1]

Ushbu lug'atlar sopol lavhalarga mixxat bilan yozilgan bo'lib, ularda shumercha so'zlarning akkadcha muqobillari berilgan. Bu esa tarixdagi birinchi ikki tilli lug'atlar hisoblanadi. Antik davrda lug'atlar asosan murakkab va eskirgan so'zlarni tushuntirish maqsadida tuzilgan.

Aristophanes of Byzantium va Didymus Chalcenterus kabi olimlar qadimgi yunon matnlaridagi tushunilishi qiyin birliklarni izohlovchi glossariylar yaratganlar.

Glossariy (glossarium) - bugungi lug'atlarning dastlabki ko'rinishi bo'lib, matnda uchraydigan qiyin so'zlarga qisqa izoh berish vazifasini bajargan. VIII-X asrlarda arab filologiyasining rivojlanishi bilan lug'atchilik ham yuksak taraqqiyot bosqichiga ko'tarildi. Al-Khalil ibn Ahmad al-Farahidi tomonidan yaratilgan Kitab al-Ayn (VIII-asr) dunyodagi birinchi mukammal izohli lug'atlardan biri hisoblanadi.

Olimning asosiy maqsadi arab tilidagi so'zlarni tizimlashtirish va ularning ma'nolarini ilmiy asosda tavsiflashdan iborat bo'lgan. Arab lug'atchiligi keyinchalik turkiy xalqlar leksikografiyasiga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Turkiy xalqlar tarixidagi eng mashhur lug'at XI asrda yaratilgan Devonu Lug'otit Turk hisoblanadi.

Muallifi Mahmud al-Kashgari asar haqida shunday yozadi:

"Men turklar, turkmanlar, o'g'uzlar, chigillar va qirg'izlarning tillarini uzoq yillar davomida o'rgandim." [2]

Asarda 7500 dan ortiq turkiy so'z arab tilida izohlangan. Shu jihatdan u turkiy-arabcha ikki tilli lug'at sifatida ham baholanadi. Lug'atning ilmiy ahamiyati shundaki, unda: so'zlarning tarjimasi, fonetik tavsifi, grammatik xususiyatlari, maqol va matallar, she'riy misollar keltirilgan.

O'rta asrlarda lotin tili xalqaro ilm-fan va din tili bo'lgani sababli lotincha-fransuzcha, lotincha-inglizcha va lotincha-nemischa lug'atlar keng tarqalgan. XV-XVI asrlarga kelib milliy tillarning rivojlanishi natijasida ikki tilli lug'atlar soni ko'paydi. Leksikografiya nazariyotchisi Herbert Ernst Wiegand quyidagicha ta'kidlaydi: "Bilingual dictionaries emerged as practical instruments of intercultural communication." [3]

Ya'ni, ikki tilli lug'atlar xalqlar o'rtasidagi madaniy va iqtisodiy aloqalarni ta'minlovchi vosita sifatida shakllangan. Leksikograf olim Ladislav Zgusta lug'atga quyidagicha ta'rif beradi:

"A dictionary is a systematically arranged collection of lexical units designed to provide information about form, meaning and usage." [4]

Bu ta'rifga ko'ra, lug'at:

- til birliklarini tizimlashtiradi;
- ularning ma'nolarini ochib beradi;
- qo'llanish xususiyatlarini ko'rsatadi.

Ikki tilli lug'atlar haqidagi nazariy qarashlar

Alexander Kunin ikki tilli lug'atlarning asosiy vazifasini quyidagicha belgilaydi:

"The purpose of a bilingual dictionary is to establish semantic equivalence between two languages." [5]

Valentin Berkov esa: "Two-language dictionaries are bridges between linguistic and cultural systems", deya ta'kidlaydi [6].

Ikki tilli lug'atlarda frazeologik birliklarning berilishi leksikografiyaning eng murakkab masalalaridan biri hisoblanadi. Chunki frazeologizmlar oddiy so'zlardan farqli ravishda ko'chma ma'no, milliy-madaniy xususiyat va pragmatik mazmuni o'zida mujassamlashtiradi. Shu sababli ularni bir tildan ikkinchi tilga tarjima qilishda nafaqat semantik, balki lingvokulturologik va pragmatik omillar ham hisobga olinadi.

Ikki tilli lug'atlarda frazeologizmlarning berilish tamoyillari

Frazeologik birliklarni lug'atlarda berishda quyidagi usullar qo'llaniladi: to'liq ekvivalent orqali berish, qisman ekvivalent orqali berish, tavsifiy (izohli) tarjima qilish, kalkalash usuli, funksional muqobil orqali berish.

Frazeologiya nazariyasining yirik tadqiqotchisi Viktor Vinogradov ta'kidlashicha: "Frazeologik birliklar tilning tayyor holda qo'llanadigan, semantik jihatdan yaxlit birliklaridir" ^[7]. Olimning fikricha, frazeologizmlar lug'atda mustaqil birlik sifatida berilishi va ularning ma'nosi alohida izohlanishi zarur.

To'liq ekvivalentlik

Ba'zi frazeologizmlar ikki tilda ham deyarli bir xil obraz va ma'noga ega bo'ladi.

Ingliz tili: Kill two birds with one stone

O'zbekcha ekvivalenti: Bir o'q bilan ikki quyanni urmoq

Ingliz tili: Better late than never

O'zbekcha ekvivalenti: Hechdan ko'ra kech yaxshi

Ingliz tili: Walls have ears

O'zbekcha ekvivalenti: Devorning ham qulog'i bor

Masalan: Kill two birds with one stone.

Ma'nosi: bir ish bilan ikki natijaga erishmoq.

O'zbekcha ekvivalenti: Bir o'q bilan ikki quyanni urmoq.

Bu yerda obrazlar turlicha (bird – quyon), ammo semantik mazmun to'liq saqlanadi.

Qisman ekvivalentlik

Ba'zan frazeologizmlarning ma'nosi mos tushadi, ammo obrazlar farq qiladi.

Masalan: When pigs fly.

Ma'nosi: hech qachon.

O'zbek tilida: Tuyaning dumi yerga tekkanda.

Bu iboralarning tarkibi butunlay boshqa bo'lsa-da, pragmatik ma'nosi bir xil.

Frazeolog olim Alexander Kunin bu haqda shunday yozadi: "Frazeological equivalence is based not on formal similarity but on semantic and functional correspondence" ^[8].

Ko'pincha bir tilda mavjud bo'lgan frazeologizm ikkinchi tilda uchramaydi. Bunday hollarda lug'at tuzuvchilar izohli tarjimadan foydalanadilar.

Masalan: To spill the beans.

Lug'atda: sirni oshkor qilmoq, maxfiy ma'lumotni aytib yubormoq.

Yoki:

To bark up the wrong tree - noto'g'ri odamni ayblamoq; masalani noto'g'ri yo'nalishda hal qilmoq.

Bu usul ma'no aniqligini ta'minlaydi.

Frazeologizmlar xalqning dunyoqarashi, urf-odati va mentalitetini aks ettiradi.

Masalan: Carry coals to Newcastle.

Ma'nosi: keraksiz ish qilmoq; ortiqcha narsani yana ortiqcha joyga olib bormoq.

O'zbek tilida unga yaqin ma'nodagi birlik: O'rmonga o'tin olib bormoq.

Bu yerda ingliz tilidagi Newcastle shahri ko'mir markazi sifatida madaniy fon vazifasini bajaradi.

Ingliz-o'zbek lug'atlaridagi frazeologik birliklar

Masalan: Heart of stone

Lug'atdagi tarjimasi: tosh yurak, rahmsiz odam.

Break the ice - suhbatni boshlab bermoq, muhitni yumshatmoq.

A wolf in sheep's clothing - qo'y terisiga kirgan bo'ri.

Bu birliklar o'zbek tilida ham faol ishlatilgani sababli lug'atlarda tayyor ekvivalent bilan beriladi.

O'zbek-ingliz lug'atlaridagi frazeologik birliklar

Ko'ngli tog'day ko'tarildi

Lug'atda: to be overjoyed; to be on cloud nine.

Yuragi orqasiga tortib ketdi - to be terribly frightened.

Ko'z ochib yumguncha - in the blink of an eye.

Bu misollarda ingliz tilidagi funksional ekvivalentlardan foydalaniladi.

Olimlarning nazariy qarashlari

Valentin Teliya frazeologizmlarni “madaniyatning til shaklidagi kodlari” deb baholaydi:

“Phraseological units are the mirrors of national culture” [9].

Yuri Stepanov esa frazeologik birliklarni konseptlarning tildagi ifodasi sifatida talqin qiladi:

“Frazeologizmlar xalq tafakkuridagi konseptlarni saqlovchi birliklardir” [10].

O‘zbek tilshunosi Shavkat Safarov fikricha, frazeologik birliklar milliy tafakkur va madaniyatning eng yorqin ko‘rsatkichlaridan biri bo‘lib, ularni tarjima qilishda konseptual moslik muhim ahamiyatga ega.

Natijalar Kunin, Vinogradov va Safarov nazariyalari bilan qiyoslandi. Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklar semantik jihatdan yaqin bo‘lsa-da, milliy-madaniy komponentlar tarjima jarayonida muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, realiyalar va madaniy markerlar mavjud bo‘lgan frazeologizmlarda tavsifiy tarjima ustunlik qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot natijalari frazeologik birliklar xalqning milliy-madaniy xususiyatlari, tarixiy tajribasi va dunyoqarashini aks ettiruvchi murakkab til birliklari ekanligini ko‘rsatdi. Ularni ikki tilli lug‘atlarda berishda semantik, pragmatik va lingvokulturologik omillarni hisobga olish zarur.

Tahlillar frazeologizmlarni tarjima qilishda to‘liq va qisman ekvivalentlik, funksional muqobillik, tavsifiy tarjima hamda kalkalash usullaridan foydalanilishini aniqladi. Biroq milliy-madaniy xususiyatlar tufayli ayrim birliklarning to‘liq ekvivalentini topish qiyin bo‘lib, bu ma‘no va obrazlilikning qisman yo‘qolishiga olib keladi.

Tadqiqot davomida frazeologik ekvivalentlarning yetarli aks ettirilmasligi, uslubiy bo‘yoqdorlik va lingvokulturologik izohlarning kamligi asosiy leksikografik muammolar sifatida belgilandi. Shuningdek, funksional va semantik ekvivalentlik tamoyili frazeologizmlarni lug‘atlashtirishda eng samarali yondashuvlardan biri ekanligi tasdiqlandi.

Kelgusida ingliz va o‘zbek frazeologizmlarini korpus lingvistikasi va raqamli leksikografiya asosida chuqurroq o‘rganish, zamonaviy elektron ikki tilli lug‘atlar yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu leksikografiya va tarjimashunoslik rivojiga hamda madaniyatlararo muloqot samaradorligining oshishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Gelb, Ignace J. A Study of Writing. 2nd ed. Chicago: University of Chicago Press, 1963. - 321 p.
2. Devonu Lug‘otit Turk / Mahmud Koshg‘ariy; tarjima va nashrga tayyorlovchi S. Mutallibov. - Toshkent: O‘zbekiston SSR Fanlar akademiyasi nashriyoti, 1960. - I jild. - 499 b.
3. Wiegand, Herbert Ernst. “On the Structure and Contents of a General Theory of Lexicography.” Max Niemeyer Verlag, 1984. - pp. 13-30.
4. Ladislav Zgusta. Manual of Lexicography. Prague: Academia; The Hague-Paris: Mouton, 1971. - 360 p.
5. Александр Кунин. English-Russian Phraseological Dictionary. 4th ed. Moscow: Русский Язык, 1984. - стр 944
6. Валентин Берков. Двужычная лексикография. Moscow: Astrel; AST; Транзиткнига, 2004. - стр236
7. Виктор Виноградов. Избранные труды. Лексикология и лексикография. Moscow: Наука, 1977. - стр 312
8. Александр Кунин. English-Russian Phraseological Dictionary. Москва: Русский Язык, 1984. - стр 944
9. Телия, В. Н. (1996). Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Школа “Языки русской культуры”. 1996, стр - 214).
10. Юрий Степанов. Словаре русской культуры. Москва: Академический Проект, 2004. - стр 992

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.